

KA PRAVEDNOJ PRERASPODELI
NEPLAĆENIH POSLOVA STARANJA

IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

*Ova publikacija nastala je u okviru projekta
„Rodno odgovorno upravljanje – Preraspodela neplaćenog rada“,
koji sprovodi Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (UN Women),
u saradnji sa Koordinacionim telom za rodnu ravnopravnost,
a uz podršku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Britanske ambasade u Beogradu.
Stavovi u ovom tekstu (ili drugom sadržaju) pripadaju isključivo autorima i autorkama,
i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i Britanske ambasade.*

UVOD

Udruženje Fenomena i Centar E8 su u toku 2020. godine realizovali projekat „U susret pravednoj preraspodeli neplaćenih poslova staranja“ uz podršku UN WOMEN i Ambasade Velike Britanije. Ovim i ostalim projektima koji su podržani u okviru ove kampanje, kao i istraživanjem monetarne vrednosti ekonomije brige¹, tema neplaćenih poslova i ekonomije staranja postala je prisutnija na agendi organizacija civilnog društva, pre svega, ali i drugih aktera - lokalnih i republičkih organa javne vlasti, privatnog sektora, akademske zajednice, obrazovnih institucija.

Kroz objavljena istraživanja, održane obuke, online diskusije, pripremu zagovaračkih inicijativa, nekoliko poruka se izdvojilo:

- Žene obavljaju veći broj poslova iz domena ekonomije staranja, veći broj sati od muškaraca i više poslova obavljaju samo žene (dok neke poslove muškarci i žene dele, u manjoj ili većoj meri);
- Žene su većina zaposlenih u zdravstvu, ustanovama socijalne zaštite, obrazovanju, predškolskim ustanovama, ali i gotovo isključivo su žene neformalno zaposlene kao dadilje, negovateljice, spremačice ili kuvarice;
- poslovi iz domena staranja imaju manju vrednost na tržištu i nikakvu monetarnu vrednost u domaćinstvu i to se smatra „radom iz ljubavi“, a suštinski neplaćeni kućni rad i briga o članovima porodice imaju vitalnu ulogu u održavanju efikasnog funkcionisanja društva.

Postojeće politike zapošljavanja, obrazovanja, socijalne i dečije zaštite ne predviđaju raspodelu neplaćenih poslova kao ciljeve, niti smanjenje rodne segregacije na tržištu rada. Na primer, povećanje zapošljavanja muškaraca na poslovima negovatelja, vaspitača i sličnim. Ilustrativno je da je tokom vanrednog stanja proglašenog zbog epidemije COVID-19 Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja raspisalo konkurs za zapošljavanje dodatnog broja „negovateljica“ u domovima za stare².

---

1 Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji – rodna analiza, UN Women, 2020. dostupno na http://socijal-noukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_monetarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf

2 Rodna analiza odgovora na Covid-19 u Republici Srbiji, Misija OEBS u Srbiji, 2020. godine, dostupno na <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/459391>

Projekat „U susret pravednoj preraspodeli neplaćenih poslova staranja“ bio je usmeren na neplaćene poslove u domaćinstvu, posebno na povećanje učešća očeva u negovanju/podizanju dece, brizi o deci. Na ovom cilju se kroz projektne aktivnosti radilo na: 1. promociji zajedničke, deljene odgovornosti muškaraca i žena u Srbiji u neplaćenim poslovima staranja, putem edukacije mladića i devojaka iz srednjih škola i kampanje na društvenim mrežama i 2. povećanju kapaciteta ženskih i omladinskih organizacija u Srbiji za zagovaranje na temu preraspodele neplaćenih poslova staranja.

Na ovaj način projekat je usmeren na individualni nivo (pojedina i pojedinki i razumevanja uticaja rodni uloga i stereotipa na lične izbore³) i na nivou zajednice, gde se radom sa nevladinim organizacijama proširuje broj aktera/ki koji zagovaraju za promene, a takođe se i povećavaju šanse za izmene u politikama, a time i institucionalnim praksama.

Ova publikacija je „celofan“ ovog projekta. Namera njenog objavljivanja je deljenje naučenih lekcija i uvida do kojih se tokom sprovođenja projekta došlo. Kako su aktivnosti bile različite, iako usmerene ka istom cilju, tako je i materijal u ovoj publikaciji sastavljen iz nekoliko delova, koji su naizgled nepovezani, pa se svaki od njih može čitati odvojeno, a celina omogućava pregled rezultata od kojih je moguće krenuti dalje. Predstavljeni su pravci koji su prepoznati, ali će se oni sigurno granati u one koji još uvek nisu.

Publikacija sadrži pregled zagovaračkih inicijativa razvijenih kroz ovaj projekat, posmatranih u odnosu na efekte unapređenja kapaciteta nevladinih organizacija, ali i kontekst i postojeće politike i prakse, prikaz rezultata rada sa mladima i procenu mogućnosti, načina i značaja rada sa ovom ciljnom grupom i rezultate kvalitativnog istraživanja sa očevima koji su zbog epidemije (promena koje je donela) bili kod kuće sa decom – bilo da su istovremeno i radili od kuće ili nisu radili usled mera za suzbijanje epidemije. Tako se epidemija COVID-19 i ovde nametnula kao tema, ali i kao laboratorijska situacija za praćenje mnogih promena ili posledica i manifestacija postojećih neravnopravnosti.

---

³ Obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti – neophodan deo sadržaja i programa u obrazovnim institucijama, koji bi omogućilo da devojčice i dečaci, žene i muškarci razumeju na koji način koncepti muškosti i ženskosti i modeli rodni uloga, utiču na njihove živote, veze, životne izbore, razvoj karijere i tako dalje, EIGE rečnik rodne ravnopravnosti, <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1166>

POSTOJEĆE POLITIKE I MERE

Kada se govori o potrebi uvođenja fleksibilnih oblika rada i postizanju „ravnoteže između porodičnog i profesionalnog života“, kao cilj se često navodi smanjenje diskriminacije (mladih) žena na tržištu rada. Ovo je godinama unazad jedan od rasprostranjenijih oblika diskriminacije, prema izveštajima Poverenika(ce) za zaštitu ravnopravnosti. Svi smo bar jednom čuli za slučajeve poslodavca koji se raspituju za planove u vezi sa potomstvom, koja se postavljaju ženama. Jedan od modela koji je razvijen, a koji je rezultirao smanjenjem diskriminacije žena na tržištu rada je podela odsustva radi nege deteta (često pogrešno nazivanog „porodiljskim“ odsustvom⁴) između majke i oca odnosno oba roditelja/staratelja deteta. Ipak, cilj politika i mera koje su usmerene na raspodelu poslova u domaćinstvu, može da bude i povećanje rodne ravnopravnosti, kao takvo, što se svakako odražava i na ekonomski položaj žena i muškaraca, odnosno njihov položaj na tržištu rada.

Cilj mapiranja i analize različitih pozitivnih praksi je bio da postanu inspiracija i da se sagleda da li je neki od ovih pristupa moguće u celosti, ili uz određena prilagođavanja, primeniti u Srbiji – u okviru konteksta u kom se kreiraju i održavaju modeli raspodele neplaćenog rada. U međuvremenu, kontekst je dramatično izmenjen epidemijom COVID-19 koja se posebno odrazila na način rada i obaveze u domaćinstvu – pre svega brigu o deci zbog ograničenog rada škola i vrtića. Tako se otvara dodatno pitanje, kakve bi mere bilo moguće doneti da se negativni efekti epidemije na rodnu ravnopravnost smanje.

Postojeće politike i mere posmatrali smo u odnosu na:

- Definisane ciljeve i ishode;
- Oblast na koju su usmereni;
- Način realizacije mere odnosno instrumente.

Jedna od prvih razlika je da li su mere usmerene ka tržištu rada ili podršci porodici i roditeljstvu.

Mere i usluge za brigu o deci povezane su sa zaposlenošću oba roditelja, pa tako odsustvo radi nege deteta može koristiti jedan od roditelja, kada su oba roditelja zaposlena, što znači da ih ne mogu koristiti očevi u slučaju kada su majke nezaposlene (što je statistički mnogo

⁴ Iako zakon predviđa dva vrste odsustva, jedno porodiljsko rezervirano samo za majke i jedno za negu deteta koje mogu koristiti oba roditelja, u javnosti i kolokvijalno se oba odsustva nazivaju porodiljskim.

češći slučaj nego nezaposleni očevi i zaposlene majke), zatim, upis dece u vrtiće uslovljen je, takođe, radnim statusom roditelja, a ne pravom i potrebama dece da budu obuhvaćena predškolskim obrazovanjem.

Podaci pokazuju da je jedna od ključnih posledica nepravredno raspodeljene brige o deci (neplaćenog rada) nepovoljniji položaj žena na tržištu rada (neaktivnosti, dugoročna nezaposlenost). U osnovi ovih modela je rodna podela uloga koja podrazumeva da majke male dece ne rade, a da očevi rade i u skladu sa tim bi rodno transformativna politika išla u pravcu kako ravnopravne raspodele neplaćenog rada, tako i ravnopravnije raspodele plaćenog rada, odnosno smanjivanje ili reorganizacija vremena koje očevi provode na plaćenom poslu.

U istraživanju „Usklađivanje rada i roditeljstva“⁵ kao zakonski osnov za veće uključivanje očeva u roditeljstvo navodi se član 94 Zakona o radu. Isto istraživanje pokazuje da su ovu mogućnost najviše koristiti zaposleni u privrednim društvima, a najmanje u lokalnim samoupravama, odnosno da je samo u 6 lokalnih samouprava neko od zaposlenih muškaraca koristio odsustvo radi nege deteta.

Isto istraživanje je pokazalo da svaki peti poslodavac obezbeđuje „klizno“ radno vreme, a 10% omogućava roditeljima da rade od kuće, dok je trećina poslodavaca obuhvaćenih istraživanjem omogućavala izbor smene, kada je tako organizovan rad. Rad od kuće je tokom epidemije COVID-19 bio znatno zastupljeniji, ali kako je pokazalo istraživanje koje je sproveo Secons⁶, ovu meru su više koristile žene, nego muškarci.

U mapiranim dobrim praksama ističe se nekoliko kompanija u Srbiji, među njima i *VIP* i *Nordeus*, koji omogućavaju fleksibilno radno vreme, svima omogućen rad na daljinu, privatno zdravstveno osiguranje za sve članove porodice, prostor prilagođen boravku dece kako bi zaposleni mogli da ih dovode i sl. Ipak, zanimljivo je da nema mera koje bi bile usmerene na javnu upravu, odnosno lokalne samouprave ili državnu upravu kao poslodavca. Iako u javnoj upravi radi više žena nego muškaraca, država zapošljava veliki broj ljudi, a, kako je pokazalo istraživanje, veoma malo zaposlenih očeva, bar u jedinicama lokalne samouprave, koristi odsustvo radi nege deteta.

Mere populacione politike⁷ u Republici Srbiji, uključuju:

- „**Roditeljski dodatak** – Novim Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom (“Sl. glasnik RS”, br. 113/2017 i 50/2018), stupila je na snagu jedna od najvažnijih stimulativnih mera za populacionu politiku u Republici Srbiji. Naknada za prvo dete isplaćuje se jednokratno i iznosi 100.000,00 dinara. Naknada za drugo dete isplaćuje se u 24 jednake mesečne rate, a za treće i četvrto dete u 120 jednakih mesečnih rata. Roditeljski dodatak uvećava se za paušal za nabavku opreme za dete. Paušal iznosi 5.000,00 dinara i isplaćuje se zajedno sa jednokratnim iznosom roditeljskog dodatka za prvo dete, odnosno prvom ratom roditeljskog dodatka za drugo, treće i četvrto dete.“

5 <https://www.mdpp.gov.rs/doc/publikacija%20-%20Uskladjivanje%20rada%20i%20roditeljstva.pdf>

6 <https://www.secons.net/publications.php?p=113>

7 <https://www.mdpp.gov.rs/latinica/populaciona-politika-mere.php>

- **„Naknada zarade za porodilje** – U skladu sa Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom, naknada zarade za vreme porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta se utvrđuje na osnovu zbira mesečnih osnovica na koje su plaćeni doprinosi na primanja koja imaju karakter zarade, za poslednjih 18 meseci koji prethode prvom mesecu otpočinjanja odsustva. Mesečna osnovica naknade zarade, odnosno plate dobija se deljenjem zbira osnovica sa 18 i ne može biti veća od tri prosečne mesečne zarade u Republici Srbiji“.

Ove mere ne uključuju podsticaje za raspodelu brige o deci između majki i očeva. Ako se ima u vidu da žene imaju manju prosečnu zaradu od muškaraca, kao i da su češće nezaposlene, ovako određen iznos mesečne naknade je u malom broju slučajevima motivacija za redistribuciju neplaćenog (odnosno plaćenog rada).

Osim ovih mera, doneta je i Uredba o utvrđivanju Programa podrške sprovođenju mera populacione politike u 2020. godini⁸ (koji se sprovodio i nekoliko prethodnih godina). Ciljevi ovog programa su:

- „1) ublažavanje ekonomske cene podizanja deteta;
- 2) usklađivanje rada i roditeljstva;
- 3) snižavanje psihološke cene roditeljstva;
- 4) očuvanje i unapređenje reproduktivnog zdravlja;
- 5) rešavanje problema neplodnosti;
- 6) put ka zdravom materinstvu;
- 7) edukacija iz oblasti populacione politike;
- 8) aktiviranje lokalne samouprave.“

Neki od ciljeva, kao što je „aktiviranje lokalne samouprave“ nisu dovoljno jasno određeni, ili šta je „zdravo materinstvo“ i kome je namenjena „edukacija iz populacione politike“. Sredstva se distribuiraju lokalnim samoupravama, a kako su pokazale rodne analize budžetskog programa 11 Socijalna i dečija zaštita u 10 opština u Srbiji⁹ jedinice lokalne samouprave ne finansiraju podsticaje za očeve, niti usklađivanje rada i roditeljstva. Potrebno je prikupiti podatke o ključnim aktivnostima i rezultatima ovog Programa za 2019. godinu, a zatim i 2020. godinu kako bi se videlo šta se finansira i procenili efekti i dometi u raspodeli neplaćenih poslova i povećanju rodne ravnopravnosti.

U Zakonu o socijalnoj zaštiti smanjenje obima neplaćenog rada ili redistribucija neplaćenog rada, nisu definisani kao jedan od ciljeva usluga ili oblast intervencije, a to jeste jedan od podciljeva u okviru Cilja broj 5 održivog razvoja, koji obavezuje na prepoznavanje i vrednovanje neplaćenog rada i obezbeđivanje adekvatnih javnih usluga¹⁰.

8 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=b981e794-5b7a-41cb-8fd4-7a3958140beb&regactid=429737&doctype=reg>

9 [Analize su sprovedene u okviru programa podrške JLS u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, koji realizuje UN Women uz finansijsku Nemačke saradnje u Srbiji – GIZ.](#)

10 <https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/sustainable-development-goals.html>

U Zakonu o finansijskoj podršci porodici sa decom ciljevi finansijske podrške su: Finansijska podrška porodici sa decom, u smislu ovog zakona, dodeljuje se radi: 1) poboljšanja uslova za zadovoljavanje osnovnih potreba dece; 2) usklađivanja rada i roditeljstva; 3) posebnog podsticaja i podrške roditeljima da ostvare željeni broj dece; 4) poboljšanja materijalnog položaja porodica sa decom, porodica sa decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i porodica sa decom bez roditeljskog staranja¹¹, ali osim nadoknada zarade za vreme porodijskog odsustva, odsustva radi nege deteta ili odsustva radi posebne nege deteta, nema odredbi koje se odnose finansijskih mera za usklađivanje rada i roditeljstva.

Informacije o programima koji nisu vezani za odnos plaćenog i neplaćenog rada, nego su usmereni ka izmeni rodnih obrazaca ili promovisanje ravnopravnog učešća u roditeljstvu i slično, nisu dostupne. Nema podataka koliko se programi koji bi bili usmereni ka ovim ciljevima sprovode u savetovalištim za brak i porodicu, koja spadaju u usluge koje (mogu da) pružaju jedinice lokalne samouprave. Ovo je posebno značajno za one jedinice lokalne samouprave koje su potpisnice Evropske povelje za ravnopravnost žena i muškaraca na lokalnom nivou, budući da je to jedna od oblasti u ovom dokumentu.

Treba imati u vidu i da „*work – life balans*“ mere – mere za usklađivanje roditeljstva i karijere često znače skraćeno radno vreme za žene (jedan dan sedmično, po manje sati svaki dan i slični modeli) što smanjuje punu zaposlenost žena i samo produbljuje rodni jaz.

Za mnoge od politika i mera koje se sprovode nije jasno šta je cilj: da li podrška deci, porodicama ili pojedincima, da li muškarcima ili ženama, da li da više rade ili da više budu roditelji? Nije jasna „logika intervencije“, pa ne znamo da li je cilj povećanje nataliteta ili je cilj postizanje rodne ravnopravnost, jer su mere i dalje tako dizajnirane da potiru jedne druge. Ono što je potrebno su mere za podršku roditeljstvu i deci, koje su uključuju povećanje rodne ravnopravnosti i smanjenje rodnog jaza, umesto da se baziraju na tradicionalnim rodnim ulogama i tako produbljuju rodne nejednakosti.

U sagledavanju cene neplaćenog rada ili vrednosti neplaćenih poslova staranja, ima se u vidu javno dobro – vrednost koja omogućava funkcionisanje društva, kao što su nove generacije, higijena i zdravlje, kvalitetna ishrana. Sve je više istraživanja koja pokazuju koliko je za razvoj dece značajno uključivanje očeva, ali i koliko je rodna ravnopravnost javno dobro po sebi i u interesu budućih generacija.

---

¹¹ Član 1. Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Primeri dobre prakse mapirani su na osnovu dostupnih studija i izveštaja¹². Imajući u vidu temu projekta, pažnja je usmerena ka programima čiji je cilj povećanje učešća očeva u roditeljstvu u dva pravca: izmena obrazaca u vezi sa reproduktivnim rodnim ulogama u širem smislu i izmena organizacije radnih sati (plaćenog rada) očeva u cilju povećanja učešća u neplaćenim poslovima tj. brige o deci u užem. Mnogi programi usmereni ka očevima imaju za cilj i izmene rodnih obrazaca kako kod očeva tako i kod dece od najranijeg uzrasta, a neki programi su usmereni i na prevenciju rodno zasnovanog nasilja i nasilja prema deci.

Postoje programi koji su usmereni na edukaciju očeva u okviru škola za trudnice, kao i edukaciju mladića, kakav je recimo program M, koji se primenjuje globalno. Ovde su prikazani oni projekti i mere koji su primenljivi u kontekstu Srbije, održivi (u smislu da se mogu sprovoditi kroz institucije i finansirati iz budžeta) i koji su usmereni ka povećanju učešća očeva u neplaćenim poslovima, sa akcentom na roditeljsko odsustvo.

Dečiji centri u UK

„Dečiji centri“ su formirani sa ciljem pružanja porodičnih usluga, uključujući i brigu o deci i finansirani od strane Sure start programa. Nakon što je sprovedena rodna analiza rada ovih centara, ustanovljeno je da je angažovanje očeva bilo propušteno i da su u centrima i radile većinom žene,

---

12 Linda Haas & C. Philip Hwang (2019). Workplace support and European fathers' use of state policies promoting shared childcare. *Community, Work & Family*, 22 (1), 1-22, DOI: 10.1080/13668803.2018.1556204 <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13668803.2018.1556204?needAccess=true>; <https://www.worldpolicycenter.org/>; <https://shieldgeo.com/maternity-and-paternity-leave-in-germany-a-guide-for-overseas-employers/>; <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1109&intPagelId=4514&langId=en>; https://www.ilo.org/global/publications/world-of-work-magazine/articles/WCMS_081359/lang-en/index.htm; https://www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/nar_barnet_ar_fott!/ut/p/z1/04_Sj9CPyKssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziTTxcnA3dnQ28_U2DXQwczTwDDcOCXY1CnU31w8EKDHAARwP9KEL6o_ApcXUyQldg4W5sauAYGGBobOJv5OUVbABVgMcNwal5-gW5EQa_ZAemKACsOmAk!/?1dmy&urile=wcm%3apath%3a%2Fcontentse_responsive%2Fprivatpers%2Fforalder%2Fnar_barnet_ar_fott%2Fforaldrapenning; Cederström, Carl (2019). State of nordic fathers. Nordic Council of Ministers, Nordic Council of Ministers Secretariat. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1367228/FULLTEXT01.pdf>; <https://ec.europa.eu/social/search.jsp?mainCat=1&subCat=750&year=&country=&advSearchKey=&mode=advancedSubmit&langId=en&searchType=&search=Search>; <http://www.fatherhoodinstitute.org/wp-content/uploads/2012/07/Parenting-Programmes-and-Policy-Critical-Review-Full-Report.pdf>

a i da su većinom majke bile uključene u rad centara – kao korisnice usluga i one koje su dolazile sa decom. Preporuke su se odnosile na zapošljavanje većeg broja muškaraca, prilagođavanje radnog vremena, sadržaja i vrste aktivnosti i sl. (Lloid, O'Brien & Levis, 2003). U nekim od dečijih centara je sprovedena anketa sa očevima da bi se utvrdilo kako bi se najefikasnije i najradiji uključili. Aktivnosti su obuhvatale različite radionice, uključujući i temu raspodele poslova u okviru škole za trudnice i mlade roditelje.

Ovakav program i analizu moguće je u Srbiji sprovesti, na primer, za aktivnosti dnevnih centara za decu sa smetnjama u razvoju, ali i vrtića i drugih lokalnih institucija. Edukacija za zaposlene i zapošljavanje većeg broja muškaraca, svakako su moguće mere.

Uključivanje očeva u škole za trudnice

U mnogim zemljama, pa i u Srbiji, ali u veoma malom obimu i kratkoročno, očevi se uključuju u škole za trudnice, gde je 40 minuta ili po nekoliko sati usmereno na podelu roditeljskih uloga, „obuku“ očeva za brigu o bebama, pružanje adekvatne fizičke i emotivne podrške porodiljama i sl. Pokazalo se da su najbolji programi koji osiguravaju da očevi budu uključeni od najranijih dana roditeljstva, ali i oni koji su dugotrajniji. Potrebno je, ipak, pronaći adekvatne načine za motivisanje muškaraca da učestvuju, dodatnim ciljanim programima, ispitivanjem potreba, kućnim posetama i sl.

Tatin dan – Holandija

U Holandiji je 2016. 50% očeva koristilo Tatin dan (Papadag) – svaku sredu kada ne idu na posao (ili rade skraćeno, do 12 sati) i dan provode sa decom, kada deca takođe kraće borave u školi, odnosno dnevnom boravku ili vrtiću. To i onima koji ne mogu da priušte da rade samo 4 dana nedeljno (skraćeno), omogućava da jedan dan rade fleksibilno (ili 4 sata ili od kuće). Ipak, neki Holanđani smatraju da je ovaj naziv uvredljiv i da svodi očeve na dadilje dece, tog jednog dana u nedelji, kao i da implicira da ostalim danima majke brinu o deci, odnosno nema posebnog „dana za mame“. Ipak, polovina očeva ga koristi kao dan koji provode sa decom i posvećuju im punu pažnju.

Roditeljsko odsustvo

Na globalnom nivou postoje velike razlike kada je u pitanju odsustvo očeva radi nege dece. Osim SAD, OECD države imaju u proseku 19 nedelja plaćenog porodiljskog odsustva za majke. Na svetu 82 zemlje omogućavaju odsustvo za očeve, koje je u 73 zemlje plaćeno. Odsustvo koje je moguće deliti (majka i otac mogu da ga dele) dostupno je u 48 zemalja, a plaćeno u 34. Ipak, u većini je dostupno za one koji su formalno zaposleni (nešto manje za samozaposlene). Ono što se pokazalo kao najdelotvornije je odsustvo koje podrazumeva veće iznose, dodatnu finansijsku stimulaciju da koriste odsustvo, rezervisano neprenosivo odsustvo za očeve, koje će ili oni koristiti ili će propasti, ili podrška

fleksibilnim načinima korišćenja odsustva, odnosno kombinacija svega navedenog, uz obaveznu neprenosivost na majku. U nastavku su prikazani neki modeli.

Finska Država Finska zakonom omogućava plaćeno roditeljsko odsustvo namenjeno pojedinačno majkama i očevima, kao i mogućnost deljenog odsustva. Plaćeno odsustvo u Finskoj podrazumeva oko 70% od primanja. Kada su u pitanju očevi u Finskoj, Zakonom je regulisano da očevi imaju pravo na 54 radna dana odsustva koje ne mogu preneti na majku (80% očeva u Finskoj koristi ovu mogućnost). Od ovog broja dana, očevi imaju pravo da raspodele 18 dana odsustva koje se može poklapati sa majčinim porodiljskim odsustvom (majke imaju pravo na 105 radnih dana odsustva) i ove dane mogu da raspodele u 4 perioda tokom prve dve godine detetovog života. Ostalih 36 dana očevog odsustva ne sme da bude u isto vreme kada i majčino, sa ciljem da otac dobije priliku samostalno da vodi brigu o detetu. Otac ima pravo samostalno da odluči da li želi da iskoristi sve ili neke dane na koje ima pravo. Ukoliko ih ne iskoristi sve pre druge godine života deteta, nema više pravo na njih. Kada je u pitanju zajedničko odsustvo koje očevi i majke mogu da dele, ono može da traje 158 dana (7.3 meseca) i počinje nakon završetka porodiljskog odsustva majke¹³.

Island Island zakonom omogućava plaćeno roditeljsko odsustvo namenjeno pojedinačno majkama, očevima, kao i mogućnost zajedničkog deljenog odsustva. Plaćeno roditeljsko odsustvo u ovoj državi podrazumeva primanje 80% od prosečne plate od prethodnih 12 meseci pre rođenja deteta. Kada su u pitanju očevi u ovoj državi, oni imaju zakonom regulisano pravo na 3 meseca plaćenog odsustva do detetove druge godine života (isto kao i majke) koje ne mogu preneti na majke. Ova tri meseca očevi na Islandu mogu da raspodele fleksibilno i prema svojim potrebama (majke imaju obavezno dvonedeljno plaćeno odsustvo nakon porođaja, ostala 2.5 meseca mogu da iskoriste prema svojim potrebama). Pravo na očinsko odsustvo na Islandu iskorišćava 81% očeva. U ovoj državi pravo na plaćeno roditeljsko odsustvo koje očevi i majke mogu da dele traje 3 meseca i 13% očeva se odlučuje da iskoristi ovu zakonom regulisanu mogućnost.

Nemačka U Nemačkoj roditeljsko odsustvo nije obavezno, može se ostvariti do detetovo treće godine, odsustvo je moguće podeliti u tri perioda i roditelji ga mogu uzimati simultano ili odvojeno, potrebno je najaviti ga sedam nedelja unapred. Majke u Nemačkoj imaju period zaštite na radu 6 nedelja pre i 8 nedelja nakon rođenja deteta. Kada su u pitanju očevi u Nemačkoj, oni imaju pravo da na plaćeno odsustvo 1-2 dana za vreme rođenja deteta. Takođe, u Nemačkoj je očevima omogućeno do 14 meseci plaćenog odsustva koje podrazumeva do 65% plate. Zajedničko roditeljsko odsustvo u Nemačkoj koristi 36% roditelja. Od 2007. godine u Nemačkoj postoji finansijska podrška roditeljima (kako zaposlenima, tako i nezaposlenima) u trajanju od 14 meseci od rođenja deteta. Od

---

¹³ Očekuje se da će, počev od 2021. godine, Finska omogućiti odsustvo svim roditeljima bez obzira na pol i da li su detetovi biološki roditelji. Prema novom zakonu, svakom roditelju će biti dozvoljeno 164 dana - otprilike sedam meseci, dok će samohrani roditelji moći da koriste dane za dva roditelja, odnosno 328 dana.

2015. godine, Nemačka je uvela program Plus, koji ima za cilj da podstakne ravnopravniju raspodelu roditeljskih obaveza, odnosno ravnopravniju uključenost majki i očeva na tržište rada i da se majke podstaknu počnu da rade (makar pola radnog vremena) pre navršene godine života deteta. Ali, ova mera se sprovodi i za očeve. Tako, ukoliko majka i otac rade nepuno radno vreme, dobijaju platu od poslodavca i na to stimulans od države u iznosu od trećine neto zarade, a ukoliko imaju dvoje dece, iznos se duplira¹⁴.

Osim različitih programa koje je moguće kreirati u ovoj oblasti, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou, a i u okviru aktivnosti civilnog sektora, na nivou opšteg okvira za sprovođenje mere potrebno je:

- omogućiti očevima plaćeno roditeljstvo odsustvo (određeni broj dana)– odsustvo radi nege deteta bez obzira na radni status majke;
- izmeniti zakonski okvir i lokalne pravilnike tako da usluga vrtića bude dostupna za svu decu, bez obzira na radni status roditelja;
- Više usmeriti pažnju i ka državi kao poslodavcu, odnosno jedinicama lokalne samouprave kao poslodavcu i predvideti mere za podsticanje očeva da koriste odsustvo radi nege deteta ili uvesti fleksibilne oblike rada, posebno u kontekstu epidemije i preporuka za rad od kuće;
- sprovesti monitoring i popis mera koje se realizuju i finansiraju na lokalnom nivou u okviru sprovođenja Programa podrške sprovođenju mera populacione politike i redefinisani ciljeve ovog programa, više u pravcu raspodele brige o deci i ravnopravnih uloga u roditeljstvu;
- sistemski podržati uvođenje programa vezanih za raspodelu brige o deci u okviru programa savetovališta za brak i porodicu, savetovališta za mlade, dnevnih centara za decu sa smetnjama u razvoju kao i u edukacije u oblasti reproduktivnog zdravlja i u druge mere koje se finansiraju i sprovode;
- uključiti rodnu perspektivu i procenu uticaja na raspodelu neplaćenog rada u usluge koje se organizuju i pružaju na lokalnom nivou, ali i druge mere i politike u okviru socijalnih usluga, brige o deci i podršci porodicama sa decom, odnosno sprovesti rodne analize programa i mera.

---

¹⁴ https://www.howtogermany.com/pages/parental_allowance.html

NEPLAĆENI RAD NA AGENDI ŽENSKIH I OMLADINSKIH NEVLADINIH ORGANIZACIJA

U projektu je učestvovalo 9 nevladinih organizacija: Užički centar za prava deteta, Užice, „Imam ideju“, Kraljevo, NVO „Ženska alternativa“, Sombor, „Oaza sigurnosti“, Kragujevac, Udruženje građana „Zlatiborski krug“, Čajetina, „Forum žena“, Prijepolje, Udruženje Romkinja „Amarilis“, Novi Sad, „Dečiji centar“, Zaječar, Aleksinac i Viktomološko društvo Srbije, Beograd¹⁵.

(pogledaj tabelu na sledećoj stranici)

U okviru projekta za predstavnice nevladinih organizacija je bila održana obuka o neplaćenim poslovima staranja što je bilo veoma korisno jer se, iako ih svako od nas obavlja, o neplaćenim poslovima staranja zapravo malo zna, u teorijskom smislu i iz ugla javnih politika. Kao najznačajnije informacije i znanja koja su dobile kroz obuku predstavnice organizacija su istakle:

1. Razumevanje koncepta (definicije) neplaćenih poslova staranja; šta su plaćeni, a šta neplaćeni poslovi; šta je ekonomija staranja;
2. Zakonski okvir, u Srbiji i u drugim zemljama;
3. Mogućnosti za pravedniju raspodelu (različiti načini delovanja u pravcu pravednije raspodele).

Projektom je predviđeno da nakon obuke, organizacije pripreme inicijative kojima će zagovarati za pravedniju raspodelu neplaćenih poslova staranja. Većina organizacija je kao temu zagovaranja izabrala informisanje javnosti, mladih, donosilaca odluka. Jedan od razloga je i što nevladine organizacije nisu u dovoljnoj meri uključene i upućene u načine donošenja odluka (na lokalnom, ali i drugim nivoima), postojeće javne politike, u procese kreiranja politika i tako dalje. Trećina organizacija je ocenila da funkcionisanje lokalnih samouprava (nadležnosti, politike, budžete i sl) poznaje dobro i da je veoma upoznata sa institucionalnim i zakonskim okvirom na lokalnom nivou.

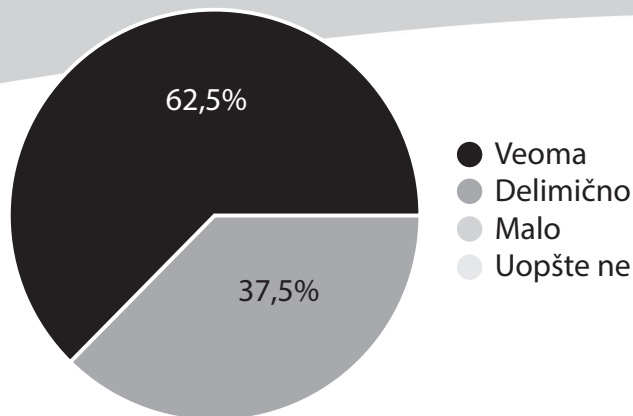
¹⁵ Podaci za procenu efekata projektnih aktivnosti i kapaciteta i inicijativa nevladinih organizacija prikupljeni su putem online upitnika i fokus grupe koja je održana 18.11. 2020. Analiza je uključila i pregled i procenu predloga inicijativa koje su pripremile nevladine organizacije.

Naziv organizacije	Koliko dugo organizacija postoji	Oblast/tema kojom se organizacija najviše bavi
Užički centar za prava deteta	duže od 10 godina	Prava deteta definisana Konvencijom o pravima deteta, rodna ravnopravnost
„Imam ideju“, Kraljevo	duže od 10 godina	Prava deteta, prevencija nasilja, diskriminacije, podsticanje različitosti
NVO „Ženska alternativa“ Sombor	duže od 10 godina	Osnaživanje žena i devojaka, podsticanje inicijative i senzibilizacija sredine u pravcu kulture nenasilja, unapređivanje kvaliteta života žene i njenog ravnopravnog položaja u društvu.
Oaza sigurnosti, Kragujevac	duže od 10 godina	Oaza sigurnosti se zalaže za jačanje rodne senzitivnosti i ravnopravnosti u borbi protiv nasilja nad ženama i decom u porodici, očuvanjem zdravlja i unapređenjem položaja žena.
Udruženje građana „Zlatiborski krug“, Čajetina	duže od 10 godina	Poboljšanje položaja starijih osoba i osoba sa invaliditetom, rodna ravnopravnost i podrška seoskim ženama, podsticanje mladih za aktivnije učešće u životu lokalne zajednice.
„Forum žena“, Prijepolja	duže od 10 godina	Ženska ljudska prava, rodna ravnopravnost, ekonomsko osnaživanje žena, predstavljanje žena u medijima.
Udruženje Romkinja „Amarilis“, Novi Sad	duže od 10 godina	Ženska ljudska prava.
„Viktimološko društvo Srbije“, Beograd	duže od 10 godina	Zaštita žrtava krivičnih dela, kršenja ljudskih prava, rata i drugih oblika stradanja u društvu.
Dečiji centar Zaječar	duže od 10 godina	Prava deteta, podsticanje mladih na angažman u oblasti ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, demokratije i medijske pismenosti.

Za zagovaranje, prepreku predstavlja i loša saradnja nevladinih organizacija sa organima lokalne samouprave (u većini opština i gradova) i nepostojanje regulative koja bi osigurala i podstakla učešće civilnog sektora i građana i građanki u kreiranju lokalnih politika i njihovom praćenju.

Koliko ste upoznati sa funkcionisanjem lokalnih samouprava (nadležnostima, politikama, budžetima, institucijama i sl.)?

8 odgovora

Slika: odgovori predstavnica nevladinih organizacija koje su učestvovala u projektu

Kao najveću prepreku za ravnopravniju raspodelu neplaćenih poslova, predstavnice organizacije vide: nisku svest – nedovoljno razumevanje rodne dimenzije neplaćenih poslova (neplaćenog rada) u domaćinstvu, tradicionalne rodne uloge i normalizacija podele poslova na muške i ženske; nedostatak informacija o raspodeli neplaćenih poslova, monetarnoj vrednosti, normativnom okviru. Tema se uzima „zdravo za gotovo“ i percipira se kao privatna stvar, više nego kao tema koja može biti predmet javnih politika ili ekonomska kategorija.

Na lokalnom nivou je preovlađujuća praksa da neka novina ili promene, novi cilj javne politike, usluga, nove mere, treba da budu inicirane sa republičkog nivoa.

Kao mogućnosti za unapređenje, predstavnice nevladinih organizacija vide:

- Otvoriti dijalog u zajednici, osnažiti se argumentacijom i primerima dobre prakse;
- Zagovaranje mladih i građana, podizanje svesti mladih, čime će se tema učiti vidljivijom.

Često se tema javnog zagovaranja „mistifikuje“, a obuke o javnom zagovaranju se, po oceni predstavnica nevladinih organizacija, uglavnom svode na prenošenje znanja o standardnim koracima u kampanjama javnog zagovaranja, koje nije uvek jednostavno primeniti u praksi. S druge strane, primećuje se da javno zagovaranje uključuje niz aktivnosti koje nevladine organizacije svakako sprovode, ali ih ne zovu tako. Nevladinim organizacijama je veoma korisno iskustvo u osmišljavanju kampanje javnog zagovaranja, posebno u delu definisanja konkretnog cilja zagovaranja i koraka koji ka njemu vode.

Primeru radi, podizanje svesti mladih i šire javnosti je uvek značajno, ali je važno tačno artikulirati poruke koje želimo da prenesemo, koju vrstu pritiska time želimo da izvršimo na donosiocima odluka ili nekog drugog – koju promenu, osim na nivou stavova i znanja ciljnih grupa i šire javnosti u stvari želimo da vidimo.

Najvažnije je utvrditi: šta je problem i na koji način možemo da doprinesemo željenom rešenju? Na fokus grupi se razgovaralo o tome da nevladine organizacije, omladinske i ženske, koje su pretežno aktivističke, retko kreiranje ili izmene javnih politika vide kao ciljeve svojih aktivnosti. Zato su organizacijama korisna specifična znanja i informacije o mogućnosti uticaja civilnog sektora, „ulaznim tačkama“ za zagovaranje, kao što su učešće javnosti i nevladinih organizacija u javnim raspravama o lokalnim politikama (u skladu sa novim Zakonom o planskom sistemu, na primer).

Ključne informacije koje su važne i koje mogu da se koriste u zagovaranju i povećanju razumevanja problema i nepravednosti u raspodeli neplaćenih poslova su razlikovanje poslova staranja u tržišnom i netržišnom kontekstu, rodna „pozadina“ ovakve raspodele, zakonski okvir i mogućnosti za unapređenje.

Obuka je bila samo jedan deo saradnje sa nevladinim organizacijama na ovom projektu. Cilj je bio da nevladine organizacije nastave da se bave ovom temom i šire svoj uticaj kroz inicijative koje će osmisлити i na kojima će raditi u narednom periodu.

Većina organizacija svoje zagovaračke inicijative planira u pravcu edukativnih sadržaja namenjenih mladima, sa ciljem podizanja svesti o rodnim stereotipima i neplaćenim poslovima staranja.

Forum žena Prijepolje će zagovarati za formiranje novog Saveta za rodnu ravnopravnost (umesto dosadašnjeg skupštinskog tela za rodnu ravnopravnost) čime će se povećati učešće nevladinih organizacija, a kroz koji će se i zagovarati za različite mere usmerene ka ravnopravnoj raspodeli poslova staranja.

Učesnice se sve slažu sa tim da postoji nedovoljno poznavanje ove teme, odnosno da se neplaćeni rad ili poslovi staranja generalno, ne diskutuju niti preispituju, a da je tema nedovoljno prepoznata u široj javnosti i među donosiocima odluka. U svakoj od inicijativa uključene su aktivnosti za povećanu vidljivosti ove teme i informisanosti različitih ciljnih grupa (donosioca odluka, drugih nevladinih organizacija, građana i građanki, poslodavaca).

UG Zlatiborski krug, opština Čajetina - inicijativa za uvođenje rodne perspektive u lokalnu Strategiju održivog razvoja (postojeća istekla 2020).

Inicijativom su predviđeni sastanci sa Savetom za rodnu ravnopravnost, opštinskim većem, odbornicama Skupštine opštine i aktivnosti usmerene na povećanu informisanost šire javnosti.

U lokalnim dokumentima neplaćeni poslovi staranja i njihova redistribucija nisu cilj usluga socijalne zaštite koje se pružaju na lokalnom nivou. Neke od dnevnih usluga u zajednici, kao što su dnevni boravci ili usluga pomoći u kući, lični pratilac deteta, namenjeni su prvenstveno direktnim korisnicima, a samo neke od usluga kao ciljnu grupu prepoznaju i porodicu korisnika/ce¹⁶, iako ne i rodne aspekte vezane za brigu i staranje.

Užički centar za prava deteta će zagovarati za uključivanje sadržaja o rodnoj ravnopravnosti i rodnim ulogama u redovne vaspitno obrazovne aktivnosti.

Zagovaranjem za izmene/donošenje lokalnih politika koje će predviđati mere vezane za raspodelu neplaćenih poslova staranja baviće se tri organizacije. Dve organizacije će zagovarati za uvođenje odnosno proširenje usluge brige o deci i četiri organizacije će se fokusirati na programe za podizanje svesti – informisanje i izmene stavova mladih i drugih ciljnih grupa. Osim aktivnosti u okviru kampanja, inicijative se odnose i na uključivanje ove teme u vaspitno obrazovni proces koji se organizuje na nivou lokalne samouprave. Na osnovu istraživanja i preporuka i znanja stečenih na obuci nekoliko je pravaca: povećanje dostupnosti i kvaliteta plaćenih usluga; podsticanje pravednije raspodele brige o deci; uključivanje muškaraca u tržišnu ekonomiju staranja. Kako je ovaj projekat usmeren na uključivanje očeva u brigu o deci, aktivnosti mogu da se koncentrišu u ostvarivanju tog cilja.

Udruženje Romkinja Amarilis, Novi Sad, inicijativa za podizanje svesti romskih porodica (žena i muškaraca) i uključivanju ovih ciljeva u lokalni akcioni plan za unapređenje položaja Roma i Romkinja čija je izrada u toku.

U inicijativama, a i drugim aktivnostima nevladinih organizacija koje su učestvovalе u projektu tema je i položaj osetljivih grupa, kao što su majke dece sa teškoćama u razvoju, Romkinje ili majke koje žive same sa decom.

Istraživanja pokazuju da žene koje same odgajaju decu, najčešći izvor pomoći i podrške nalaze u okviru svojih primarnih porodica, pre svega njihovih roditelja, braće i sestara, sa kojima najčešće

¹⁶ Na primer smeštaj za predah koji je definisan i pravilnikom o bližim uslovima i standardima pružanja usluga socijalne zaštite <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-blizim-uslovima-standardima-pruzanje-usluga-socijalne-zastite.html>

i žive u domaćinstvu. Na osnovu podataka Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, na pomoć oca deteta u rešavanju problema može da računa svaka peta majka, a u svakodnevnom odgajanju deteta tek svaka deveta.

Udruženje dečiji centar Zaječar: inicijativa za uspostavljanje i unapređenje usluga za brigu o deci sa-mohranih roditelja – deci iz jednoroditeljskih porodica (od čega su značajna većina majke).

Nevladine organizacije nisu uvek detaljno i pravovremeno informisane o načinima komunikacije i saradnje sa institucijama – ni koje su mogućnosti, niti šta mogu biti argumenti i koji mogu biti načini za uspostavljanje nove usluge ili uvođenje neke nove prakse.

Zbog toga bi dodatna obuka, za ove, ali i druge nevladine organizacije koje su aktivne pre svega u lokalnim zajednicama, koja bi se odnosila na učešće građana u donošenju odluka, sprovođenje analiza politika, analize budžeta i korišćenje drugih alata bila korisna. I ne samo obuka, nego i praksa.

Viktimološko društvo Srbije: inicijativa za fleksibilne radne prakse i podsticanje poslodavaca za primenu mera za usklađivanje porodičnih i profesionalnih obaveza, pre svega kroz informisanje poslodavaca i podršku za razvijanje pilot programa.

Ženska alternativa Sombor: inicijativa za podizanje svesti mladih (15-18 godina). Inicijativa uključuje edukaciju, istraživanje sa mladima, formiranje grupe vršnjačkih edukatora i edukatorki, u saradnji sa školama i uz aktivno učešće mladića i devojaka u sprovođenju istraživanja, pripremi informativnih i edukativnih materijala.

Obukom i radom na razvijanju inicijativa ženske i omladinske nevladine organizacije su produbile znanja i informisanost o neplaćenim poslovima staranja i konkretnim posledicama rodnih uloga i stereotipa na svakodnevni život i ekonomski položaj žena i muškaraca.

Predstavnice organizacija su razmenile informacije, znanja i iskustva o saradnji sa lokalnim institucijama – mogućnostima i izazovima, ali i „ulaznim tačkama“ i argumentima koje je moguće koristiti.

Razumevanje mogućnosti uticaja mera javnih politika na podelu poslova u domaćinstvu takođe je povećano, a stvarne mogućnosti za sprovođenje takvih politika i njihovi efekti tek treba da se vide.

RAD SA MLADIMA – DEKONSTRUKCIJA RODNIH STEREOTIPA

Jedan od elemenata projekta je bio i sprovođenje programa namenjenog mladima, o rodnim stereotipima, rodnim ulogama, partnerstvu, očekivanim roditeljskim ulogama. Reč je o programu Y Centra E8. Program je namenjen i mladićima i devojkama i to je kombinacija nekoliko programa – programa M koji je namenjen samo mladićima i programa T koji je bio namenjen tatama. Sadržaj programa prilagođen je mladima, a teme su rodne uloge, rodni stereotipi, rodni režim – segregacija. Fokus je i na partnerstvu (u heteroseksualnim vezama i roditeljstvu), **„jer nas rodna socijalizacija gura u segregaciju i kada dođemo u situaciju da treba da saradujemo, ne znamo šta da radimo“ (Jana Šarić, Centar E8).**

Na obukama se razgovara i o nasilju, partnerskim odnosima generalno.

Onlajn rad, uslovljen epidemiološkim merama, uticao je na sadržaj i izvođenje obuka, jer je posebna pažnja bila posvećena stvaranju dobre atmosfere za rad, slobodne komunikacije učesnika i učesnica i odnosa poverenja unutar grupe. Ipak, ovo nije uticalo na rezultate, ali je dodatni napor bio uložen da se prevaziđu nedostaci zbog nemogućnosti rada uživo.

Centar E8 već nekoliko godina radi i sa nastavnicima/ama, koji postaju agenti promena, ali i ne samo u radu sa učenicima, nego i na nivou promene ličnih stavova i percepcija, pa se menja i svakodnevno ponašanje i reagovanje. Uključivanje nastavnika je pristup koji i pedagoškinje u srednjim školama u kojima je realizovana obuka ističu kao značajan za održivost. Održivost, na osnovu iskustva Centra E8, zavisi i od entuzijazma zaposlenih u školama.

Stavovi i uverenja koja obukom nastoje da se izazovu, ako ne i izmene, su da je rodna ravnopravnost tema kojom bi trebalo da se bave žene, da su deca po prirodi stvari vezana za majku više nego za oca, da se prenose jasne rodne uloge, pa su tako majke zadužene za negu i brigu, a očevi za učenje o veštinama.

Obuka se bavi i rodnim ulogama u vaspitanju, roditeljskim modelima, kao i nasiljem u odnosu roditelja prema deci, ali i nasilnim odnosima generalno.

“Mislim da je važno da oba roditelja učestvuju u vaspitanju deteta kako bi se napravio neki balans i kao bi dete dobilo obostranu podršku. Isto tako to utiče na ponašanje deteta u budućnosti.

To smo shvatili na radionicama”

Jelena, učesnica treninga

“Važno je deliti sve 50/50 kako bi dete dalje u životu naučilo i primenjivalo takav sistem kako bi razvilo poštovanje prema partneru. Ako jedan roditelj dominira u vaspitanju deteta onda će to dete radi samo tako, dok ako oba roditelja učestvuju podjednako dete će samo izabrati koji mu je bolji princip ili će napraviti spoj ta dva ili nijedno i ići svojim tokom. To je veoma važno za decu zato što ona tako razvijaju sopstvena mišljenja. Tata je tata, ali ujedno treba da bude i mama. Isto važi i obrnuto, kad su mame u pitanju.”

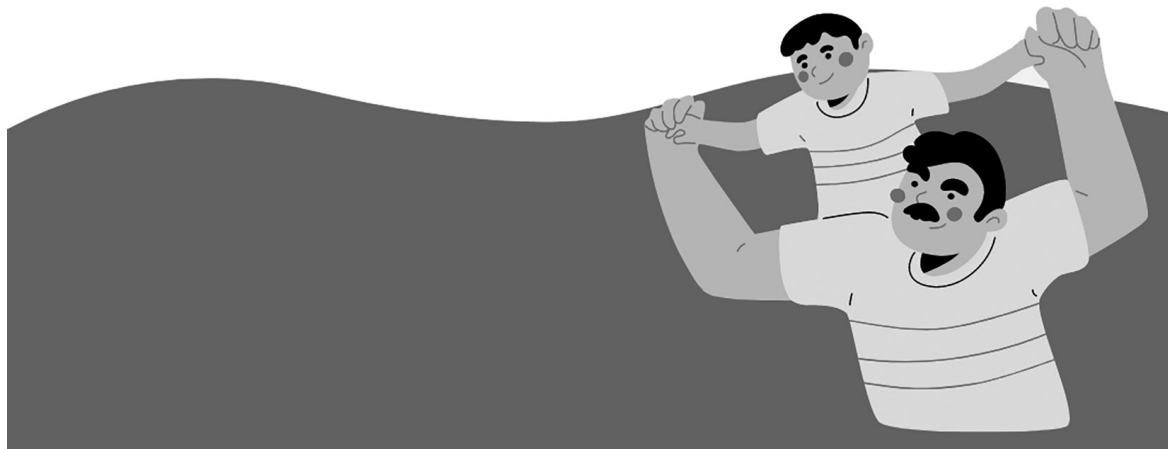
Luka, učesnik treninga

“Prijavio sam se za trening jer sam želeo da saznam šta zapravo znači biti dobar roditelj. Hoću da jednog dana budem super tata svojoj deci, bolje da počnem na vreme da učim”.

Miloš, učesnik treninga

“Najjači utisak sa treninga je atmosfera, bavili smo se važnim temama u prijatnoj atmosferi i sa super trenericama. Mnogo su nam pomogle. Mislim da smo shvatili svi zajedno, ukoliko se očevi ne uključe u brigu o deci, veliki pritisak se ostavlja na žene, koje se tada ograničavaju u drugim sferama života. I sama deca mogu da jako pate jer su uskraćena od svega što posvećeni otac može da im pruži i da ih nauči. Zato je važno učiti kako da se bude super tata, odnosno super roditelj.”

Milica, učesnica treninga

„KUNAO SAM SVE, OD SUPE DO KOMPOTA“

- očevi kod kuće u doba koronavirusa

U već pomenutom istraživanju o monetarnoj vrednosti neplaćenog rada u Srbiji (UN Women, 2020), na osnovu podataka o korišćenju vremena Republičkog zavoda za statistiku, navodi se da je u toku 5 godina (između dva istraživanja o korišćenju vremena) vreme koje žene posvete deci i drugim članovima porodice povećano za 2.5 sata dnevno. Potrebno je detaljnije ispitati razloge ovog povećanja, ali možemo pretpostaviti da se radi (i) o većim obavezama dece i vanškolskim aktivnostima.

Već u toku 2020. godine, u Srbiji i drugim zemljama, sprovedena su istraživanja i analize koja su dobro dokumentovala uticaj mera za suzbijanje pandemije na žene i osetljive grupe i generalno pandemijsku realnost kao onu koja je povećala i izoštrila postojeće nejednakosti. Obim neplaćenog rada, bar u delu koji dolazi iz brige o školskim obavezama dece i drugim aktivnostima je dodatno porastao u toku pandemije jer usluge brige o deci nisu bile dostupne, a način školovanja je izmenjen. Po podacima iz rodničkih analiza ove promene su se najpre odrazile na žene, koje su imale više obaveza u kući i oko dece, češće nego muškarci radile od kuće i nisu uspevale uskladiti sve obaveze, pa su često radile noću.

Naravno, pandemija je uticala i na muškarce, između ostalog i tako što je značajno smanjen obim poslovanja u sektoru saobraćaja – prevoza putnika, ali je sa druge strane porastao obim posla u sektoru prevoza i dostave robe, gde su takođe većinom zaposleni muškarci. U toku vanrednog stanja i ograničenog kretanja, duži boravak kod kuće je više pogađao muškarce nego žene, po svedočenju ispitanica u rodnoj analizi koju je sprovedla Ženska platforma za razvoj Srbije. Kada se uporede odgovori ispitanika i ispitanica sa kojima su rađeni intervjui (iako za potrebe dva različita istraživanja i u različitom periodu, ali su se odnosili na isto – vanredno stanje), na boravak kod kuće i ograničenja kretanja su se znatno više žalili muškarci nego žene i to isticali kao jedan od najvećih izazova i najvećih teškoća. Žene su isticale brigu i strepnju za zdravlje, ekonomiju ili neodređenu brigu za budućnost, kao ono što im je bilo teško u toku vanrednog stanja, pre svega. Muškarcima je, ipak, najteže pala promena dnevne dinamike.

„Najteže mi je pao boravak kod kuće.“

„Mogu duže pod vodom da izdržim nego kod kuće, a sad smo bili stalno zatvoreni.“

„Kada smo bili zatvoreni u beogradskom stanu tokom 14 dana samoizolacije, na početku epidemije.“

„Skučen prostor, nemogućnost osamljivanja i izlazaka, velika nervoza.“

U toku vanrednog stanja, muškarci su više boravili kod kuće, ali to nije značajno uticalo na raspodelu neplaćenih poslova, jer su i žene bile kod kuće i, u skladu sa tradicionalnom i „uobičajenom“ podelom poslova, one su kuvale, spremale, pomagale deci oko škole, čuvale malu decu, pomagale drugim članovima porodice i komšijama i rođacima. Međutim, bilo je situacija u kojima su žene morale da odlaze na posao, ili su radile od kuće, ali sa jasnim radnim vremenom, a očevi su ili prestali da rade ili su prešli na fleksibilniji rad od kuće i: čuvali decu. Obim neplaćenih poslova se povećao i za očeve koji i ranije nisu radili, zbog nedostupnih usluga brige o deci. Ne samo da deca nisu išla u školu i u vrtić, nego nisu bili dostupni ni „baka i deka servisi“.

Na osnovu istraživanja koje smo sproveli, očevi su preuzeli veći deo brige o deci i više neplaćenih poslova u situacijama kada: su prestali da rade, a žene nastavile da rade (bilo od kuće ili sa posla), mogli da rade od kuće sa fleksibilnim radnim vremenom, a žene ne ili inače nisu zaposleni, a žene jesu, ali su bivajući više kod kuće, provodili i više vremena sa svojom decom. Iskustva i stavovi koji su prikazani u nastavku su delovi intervjua koji su u toku decembra 2020. godine urađeni sa ukupno 14 očeva koji su tokom vanrednog stanja bili kod kuće i brinuli o deci. Ispitanici su mapirani metodom „grudve snega“ i neformalnim kontaktima, kao i putem objava na društvenim mrežama, da se oni koji ispunjavaju kriterijume prijave za dobrovoljni intervju. U skladu sa tim ovo istraživanje ne pretenduje na reprezentativnost i mogućnost donošenja uopštenih zaključaka, već na ilustrativnost i naučene mikro lekcije iz globalnog vanrednog iskustva.

Svi očevi sa kojima su obavljani intervjui istakli su da su se i pre pandemije trudili da budu ravnopravni i da uloge nisu bile podeljene na tradicionalan način. Nova situacija je zahtevala novu organizaciju.

“Bio je izazovan period za našu porodicu. Imali smo teškoća da organizujemo sve, jer smo u početku oboje radili od kuće i deca su pratila nastavu na daljinu. Bilo je stresnih trenutaka npr. ko će otići u prodavnicu, ko će spremati ručak, buka, usklađivanje posla sa pomaganjem deci da se priviknu na nastavu na daljinu.”

„Supruga je prekinula porodiljsko odsustvo 3 meseca pre isteka (razlog ranijeg povratka na posao je zato što radi u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, a epidemija je bila u toku, pa smo procenili da ona na

njenom poslu može više da doprinese u tom trenutku nego ja na svom), a ja sam preuzeo odsustvo radi nege deteta. Promena se ogledala samo u tome da sam provodio mnogo više vremena sa decom nego dok sam radio.“

Boravak od kuće i briga o deci uticala je na interesovanja, percepciju, teme za razgovor. Teško je razdvojiti šta je uticaj brige o deci i drugih neplaćenih poslova, a šta uticaj samog boravka u kući, uz ograničeno kretanje i smanjene društvene aktivnosti. Za sve ispitanike je vreme provedeno sa decom najveća promena, ujedno i najveći benefit iz pandemijske situacije. Posebno slobodno vreme provedeno sa decom i partnerkom – 10 od 14 intervjuisanih muškaraca je način provođenja slobodnog vremena istakao kao glavnu razliku.

Ipak, teme koje se uglavnom percipiraju kao tipično ženske su došle na dnevni red: recepti, kilaža, domaći zadaci, emotivni aspekt odnosa sa decom i komunikacija.

Na raspodelu poslova u domaćinstvu najviše utiče zaposlenost odnosno nezaposlenost. A na zaposlenost utiču (i) stavovi o rodnim ulogama, koje imaju i žene i muškarci.

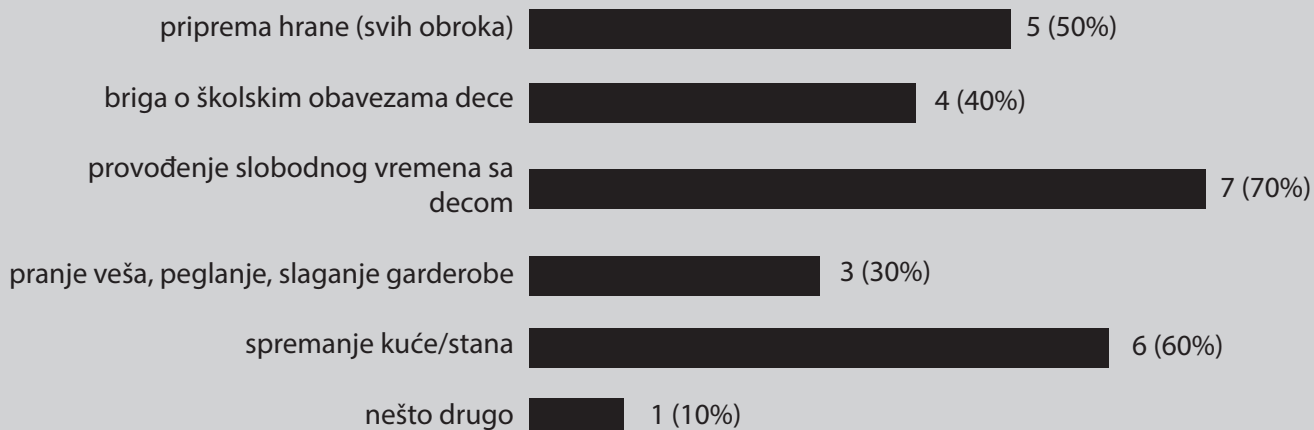
“Ja radim bukvalno sve. Ona se ponaša kao neki tipičan muškarac. Bukvalno ništa ne radi. Ne skloni tanjir za sobom sa stola. Na podelu posla utiče dominantno to da li zarađuješ novac ili ne.“

Ova situacija je kreirala primere i pokazala da rodne uloge, a pogotovo roditeljske veštine ili “vezanost” za decu nisu oblikovane biologijom, koliko iskustvom i to iskustvom svakodnevnice.

“Primetio sam, u odnosu sa decom to da su počeli da favorizuju jednog roditelja u odnosu na to sa kim provode više vremena. Kada su više vremena provodili sa mnom (što je sada bilo češće nego pre) ja sam bio favorizovan, ali su često pitali za mamu i nedostajala im je.“

Uz čuvanje dece ide i priprema hrane, održavanje higijene domaćinstva, dečije higijene, osmišljavanje slobodnog vremena deci ali i školske obaveze – pomoć i briga da li su sve uradili.

Boravak kod kuće uticao je na poslove koje obavljaju očevi. Najčešća promena je provođenje više slobodnog vremena sa decom, zatim spremanje stana i priprema hrane – kuvanje. Na grafikonu su prikazani poslovi koje su očevi radili više ili počeli da rade tokom vanrednog stanja, a koje ranije nisu radili.

Briga o školskim obavezama dece se povećala za manji broj intervjuisanih očeva jer nemaju svi decu školskog uzrasta, ali su tokom razgovora isticali probleme i teškoće sa kojima su se suočavali u vezi sa školovanjem na daljinu / od kuće.

„Najteže mi je bilo spremanje obroka jer nisam toliko spretan u kuhinji, a uvek se brinem da nisu gladne.“

„Bavljenje školskim obavezama je bio najteži deo - prosvetni sistem je užasan: gradivo, program i opterećenje je skandalozno, a učiteljice su neadekvatne (čast izuzecima).“

Intervjuisani očevi su istakli i druge promene:

„Prioriteti su se promenili - zdravlje, briga, bliskost sa porodicom...“

„Više sam razgovarao sa decom, o njihovim stavovima, pristupu situacijama...“

“Drastično mi se promenio odnos sa decom i imam osećaj da mogu više da ih posmatram kako se menjaju i rastu u ovom važnom periodu njihovog detinjstva. Dobio sam priliku da provedem vremena sa njima koliko za 10 godina nisam.”

„Jesi primetila da me danas deca nisu uopšte zvala?“, jedan tata je pitao koleginicu, posle nekoliko meseci svakodnevnog boravka kod kuće sa decom i primećuje da ranije to ne bi primetio. Iako nikad nije čuo da neko kaže „moram da se javim tati“, ali je čuo „moram da se javim mami“, misli da se to sada promenilo.

Više vremena sa decom, sa porodicom je najveća i najznačajnija promena za sve intervjuisane tate.

„Ne družim se sa tim nekim mačo muškarcima, ali mislim da je jedna od odlika tog modela da ne provode slobodno vreme sa porodicom i sa decom.“

„Povezanost sa decom koju ne bih uspeo da ostvarim u toj meri da sam radio.“

„Mislim da imamo bliži odnos nego ranije.“

„Zahvalan sam na neočekivanoj prilici da provodim mnogo više vremena sa decom. Postoje trenuci kada mi nedostaje da budem sam, ali sam srećan što mogu da budem sa oboje tokom perioda kada prolaze kroz velike promene.“

ZAKLJUČAK

Raspodela neplaćenih i plaćenih poslova je direktno povezana, a obe vrste poslova i pre svega njihov odnos, su uslovljene rodnim ulogama. Oštra i višedimenzionalna razdvojenost javne i privatne sfere utiče i na sistemsko omalovažavanje neplaćenih poslova zbog toga što nemaju realizovanu monetarnu vrednost, što je posledica preovlađujućih ekonomskih koncepata gde su ekonomski rast i tržišna vrednost ključni ekonomski parametri i ciljevi.

Iako je ujednačenija raspodela neplaćenih poslova između muškaraca i žena, kao i smanjenje obima neplaćenog rada za žene jedan od uslova ostvarivanja rodne ravnopravnosti, nema mera koje se sprovode i finansiraju, a koje su direktno i jasno usmerene ka ovom cilju. Postojećim politikama, pravnim okvirom i praksom je ova dihotomija naglašena jer nema mera onih koje su rodno transformativne. Uslov za dostupnost usluga za brigu o deci, vrčića na primer (ne uključujući usluge socijalne zaštite namenjene deci sa smetnjama u razvoju ili invaliditetom) je još uvek (formalna) zaposlenost roditelja. Isto je i sa plaćenim odsustvom radi nege deteta, koje je moguće kada su oba roditelja/staratelja zaposlena.

Podela obavljanja neplaćenih poslova u domaćinstvu se i dalje smatra privatnim pitanjem, „prirodnom“ i spontanom, i/ili da zavisi od individualnih karakteristika partnera i dogovora, na koji ne utiču strukturni faktori, pre svega stereotipi i rodne uloge, u javnoj i privatnoj sferi.

Epidemija COVID-19 je kreirala nove okolnosti i svakodnevicu u kojoj su se uspostavile neke drugačije prakse. Jedna od velikih promena je što su očevi provodili više slobodnog vremena sa decom i porodicom, a neki očevi bili i primarni pružaoci nege i brige o deci. Ovo iskustvo je pokazalo da veštine, percepcije, znanja, obrasci ponašanja i odnosi sa decom nisu posledica bioloških razlika, nago pre svega iskustvenog učenja u svakodnevici.

Podizanje svesti mladih, javnosti uopšte, ali i donosilaca odluka o uzrocima i posledicama neplaćenog rada je potrebno, ali i rodne analize dostupnih usluga na lokalnom nivou, potreba za ulogama, podsticajima i motivima za pravedniju raspodelu u okviru domaćinstava, ali jednako važno je i zagovaranje za promovisanje uključivanja muškaraca u zanimanja – od obrazovnog sistema do tržišta rada.

Nevladine organizacije koje su učestvovalе u projektu su značajno unapredile svoja znanja, pre svega teorijska, o raspodeli neplaćenog rada i uspešno ih primenile na njihove praktične i aktivističke aktivnosti u zajednici. Drugi deo obuke i aktivnosti, koji su se odnosili na pripremu daljih inicijativa za javno zagovaranje je doprineo strukturiranju i oblikovanju ciljeva, ali i osmišljavanju načina za aktivnije učešće ženskih i omladinskih organizacija u donošenju odluka.

Ključno je razumevanje da se promene neće dogoditi spontano i same od sebe i da je merama i intervencijama u okviru javnih politika jedino moguće podržati sistemske i trajne promene.

BIBLIOGRAFIJA

Cederström, Carl (2019). *State of nordic fathers*. Nordic Council of Ministers, Nordic Council of Ministers Secretariat

Ekonomija brige u vreme pandemije COVID – 19 i mera za njeno sprečavanje, Secons, 2020.

Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji – rodna analiza, UN Women, 2020. dostupno na http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/08/Analiza_mone-tarne_vrednosti_neplacenog_rada_UN_Women_SRB.pdf

Rodna analiza odgovora na Covid-19 u Republici Srbiji, Misija OEBS u Srbiji, 2020. godine, dostupno na <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/459391>

Linda Haas & C. Philip Hwang, Workplace support and European fathers' use of state policies promoting shared childcare. *Community, Work & Family*, 22 (1), 1-22, 2019.

Covid – 19 I zaposlenost u Srbiji: uticaj pandemije i mera za njeno sprečavanje na zaposlenost i uslove rada, Secons, 2020.

Usklađivanje rada I roditeljstva, Kabinet ministra bez portfelja zaduženog za demografiju I socijalnu politiku, Beograd 2017.

Internet stranice:

[https://www.worldpolicycenter.org/;](https://www.worldpolicycenter.org/)

[https://shieldgeo.com/maternity-and-paternity-leave-in-germany-a-guide-for-overseas-employers/;](https://shieldgeo.com/maternity-and-paternity-leave-in-germany-a-guide-for-overseas-employers/)

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1109&intPagId=4514&langId=en;>

https://www.ilo.org/global/publications/world-of-work-magazine/articles/WCMS_081359/lang-en/index.htm;

https://www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/nar_barnet_ar_fott!/ut/p/z1/04_Sj9CPyk-syyOxPLMnMz0vMAfljo8ziTTxcnA3dnQ28_U2DXQwczTwDDcOCXY1CnU31w8EKDHAARwP9KEL6oApcXUyQldg4W5sauAYGGBobOJv5OUVbABVgMcNwAl5-gW5EQaZAemKACsOmAk!/?1dmy&uri-le=wcm%3apath%3a%2Fcontentse_responsive%2Fprivatpers%2Fforalder%2Fnar_barnet_ar_fott%2Fforaldrapenning

<https://ec.europa.eu/social/search.&subCat=750&year=&country=&advSearchKey=&mode=advancedSubmit&langId=en&searchType=&search=Search;> <http://www.fatherhoodinstitute.org/wp-content/uploads/2012/07/Parenting-Programmes-and-Policy-Critical-Review-Full-Report.pdf>

https://www.howtogermany.com/pages/parental_allowance.html

<https://www.mdpp.gov.rs/latinica/populaciona-politika-mere.php>

SADRŽAJ

<i>Uvod</i>	3
<i>Postojeće politike i mere</i>	5
<i>Primeri dobre prakse</i>	9
<i>Neplaćeni rad na agendi ženskih i omladinskih nevladinih organizacija</i>	13
<i>Rad sa mladima – dekonstrukcija rodnih stereotipa</i>	19
<i>„Kuvao sam sve, od supe do kompota“ - očevi kod kuće u doba koronavirusa</i>	21
<i>Zaključak</i>	26
<i>Bibliografija</i>	28

*Autorka:
Višnja Baćanović*

*Saradnice:
Dušica Stojadinović, Aneta Dukić*

Izdavač:
Udruženje Fenomena
www.fenomena.org

Grafičko oblikovanje:
Nebojša Reljin

Štampa:
Riža, Kraljevo

Tiraž: 50 primeraka

Januar, 2021. godine

